կը սկսի. և ինչ որ անկէ առաջ տեսնելով յիշողութեանը մէջ պահեր է՝ անոնց վրայ մտքովը դատաստան մը կ'ընէ, ու երբեմն բան բանի հետ կը բաղդատէ. ուստի ան հասակէն կը-նայ կանոնաւոր ոճով մը մանր բաներ սորվիլ, բայց միշտ զուարճութիւն քիչ քիչ. վասն զի թէ միտքը և թէ մարմինը դեռ ինչպէս որ պէտք է հաստատուած չըլլալով՝ կրնայ փնասուիլ։

Մանր տղոց սիրտը կրթելու, միտքը զուարճացընելու, յիշողութիւնը սրելու, դատմունքը շտկելու, բարքը միշտ 'ի բարին ուղղելու համար՝ խելացի ու սրտաշարժ պատմութիւններ, առակներ ու ասոնց նման բաներ պատմելէն օգտակար բան չկայ։ Բայց աս պատմութիւններուն մէջ խիստ օգտակար են մանր տղոց վրայ յարմարցուցածները. վասն զի անոնց մէջ տղան իրեն նման պզտիկ տղոց խօսածը, ըրածը, սխալմունքը ու զղջալը տեսնելով՝ կը զմայլի, ու գէշութիւնը զզուելի և աղէկութիւնը սիրելի կ'ըլլայ իրեն։

Իրաւ է որ արևելք ալ ծնողք իրենց մատղաշ տղոցը պատմութիւններ կը պատմեն. բայց շատին պատմածը ինչ տեսակ բաներ են.—խրպլիկներու, արիւնով լեցուն ջրհորներու, մեզմէն աղէկներու, սատանաներու, գողերու, աւազակներու, արապներու, առանց գլխու պտըտող մարդիկներու և ասոնց նման խենթ ու խելառ բաներու պատմութիւններ։ Ինոնցմով տղաքը կը վախցընեն, որպէս զի խելօք կենան, բայց չեն գիտեր թէ ինչ մեծամեծ փնասներու պատճառ կ'ըլլան։ Ինչ յիմարական պատմութեանց պատճառաւն է որ տղոց սրտին մէջ սոսկալի վախ մը կը տիրէ, մութ տեղ չեն կրնար կենալ, առանձին սենեկի մէջ չեն կրնար պառկիլ, պզտի վտանգի մը ատեն սիրտ չեն ըներ իրենք զիրենք պաշտպանելու. աւելորդապաշտական բաներու մէկէն կը հաւատան, ու պզտիկուց մտքերնին անանկ այլանդակ բաներով լեցուած ըլլալով՝ վերջը խիստ մեծ դժուարութիւն կը քաշեն ան տեսակ բաները մտքերնէն դուրս հանելու։ Ի՛նչ փափաքելի բան էր թէ որ ամէն ծնողք այնպիսի այլանդակ առասպելները մէկդի ձգելով, օգտակար պատմութիւններ պատմէին, ու տղոց միտքը պատրաստէին զուարճալի ուսմունքներու. մանաւանդ որ աս տեսակ օգտակար պատմութեանց գրքեր ազգերնուս մէջ չեն ալ պակսիր՝ թէ աշխարհաբառ ըլլայ և թէ տաձկերէն։

Գիրքերուն ընթերցումը ծաղկեցընելու և գիրքերը շատցընելու հնարք։ — Գիրանդէնեան ընկերութիւն։

Բարոյական և քաղաքական կեանց հիմն ու առաջ տանողը ուսմունքն ու իմաստութիւնն ըլլալով, շատ կարօտ է ազգ մը՝ մանաւանդ եթե մնացածը՝ ամէն հնարք բանեցընելու որ ուսմունքն ու անոր օգուտը ծաւալէ։ Բարեբաղդաբար ազգերնիս իր կարօտութիւնը ճանչնալով, քանի մը տարիէ 'ի վեր աս բանիս այնչափ ջանք կը ցուցընէ որ արդարապէս ծաղկած ազգերու մէջ ալ գովութիւն արժանի պիտի ըլլայ. աս ջանքիս վկայ են Կոստանդնուպօլսէն ինչուան Հընդկաստան և ա՛լ հեռու կղզիներու մէջ բացուած դպրոցները, տպարանները, լրագիրները, ընկերութիւնները. որոնցմով մեծ յոյս կրնայ ունենալ ազգերնիս իր փափաքին հասնելու՝ թէ որ լաւ կերպով բանեցուին աս ուսումնական հնարքները։

Բայց որովհետև աս ամէն հնարքներն ալ աւելի տղոց ու աշակերտաց համար դրուած են, իսկ ազգերնիս ոչ միայն լաւ յաջորդներու՝ հապա լաւ վարպետներու և օգնականներու ալ կարօտ է, պէտք է հնարք մ'ալ գտնել, որ իմաստութեան ետևէ ըլլալը աշակերտութեան տարիներովը

չլլմենայ, հապա անկէ դուրս ալ մի-
ջոց մը ըլլայ ուսումնասիրաց՝ որ դիւ-
րին կերպովնաև արտաքին զբաղմանց
մէջ ամենէն մարդավայել զբաղմուն-
քը չմոռնան։ Այս քանիս համար կըր-
նան կերպ կերպ քաներ մտածել ու-
սումնասէրք ու իրենց աւելի յարմար
սեպածը ընտրել. հոս մէկ քանի կեր-
պը մենք յիշենք։

Ա. Խելքով գրուած օրագիրներ
ելլեն. և ասոնց գրողները ազգին կա-
րօտութիւնը մտածելով՝ պէտք է հար-
կաւոր ու չափաւոր կերակրիկը տան,
և ոչ համադամներ կամ փտտած պը-
տուղներ։ Օրագրին դիւրութիւնը
և օգուտը ամենուն յայտնի է, որ ա-
մէն զբաղած մարդ ալ կրնայ անիկայ
կարդալու չափ ատեն մը գտնել, և
առանց դպրոց երթալու՝ վարպետը
տունը գտնել։ Պէտք չէ երկրնցրնեմ
աս հնարքին վրայ, որ արդէն գտեր
է ազգերնիս. միայն լաւցրնելու ու
ծաւալելու հնարքը մտածելու է։

Բ. Ընթերցարան և հասարակաց
գրատուն քանալ։ Ընթերցարան կամ
Խանգարան վերծանութեան կ'ըսուի
որոշուած տուն մը կամ սենեակ մը,
ուր մէկը ամէն տեսակ օրագիրներ ու
լրագիրներ կը հաւաքէ, և ո՛վ որ ու-
զէ կարդալ՝ թեթև աւուրչէք կամ
շաբաթչէք կամ ամրոչէք մը կուտայ։
Շատ փափաքելի է որ զանազան քա-
ղաքներ հաստատուի աս ընթերցարա-
նը՝ ուր որ կարդացողներ անշուշտ կը
գտնուին, բայց օրագիրներ ստանալու
կարողութի՛ չունին. և կրնայ մէկ բա-
բեսէր կամ կարող մարդ մը գտնուիլ
ասանկ սենեակ մը պահելու՝ հարկա-
ւոր կարգերը դնելով։ Եղուագէտ-
ները կրնան աս ճամբով Եւրոպական
ընտիր օրագիրներուն ալ մասնակից
ըլլալ։ Այսոր նման, և թերևս շատոնց
ասկէ օգտակար կրնայ ըլլալ հասարա-
կաց գրատուն մը, ուր որ օգտակար
կի՛ամէն տեսակ գիրք հաւաքուի, ու
վերի կանոնով կարդացողները ընկեր
գրուին. գրասենեակին կամ ընկերու-
թեան աղնուութեանը և կարողու-
թեանը կը մնայ՝ ձրի ալ ընդունիլ
քիչ անգամ եկողները կամ կարօտ-
ները։

Գ. Նեմարան առանձին գիտու-
թեան հաստատել. այսինքն մասնա-
ւոր տեսակ մը գիտութիւն, ինչպէս
աշխարհագրութիւն կամ երկրաբա-
նութիւն. և ծաղկեցընելու համար՝
ընկերութիւն մը հաստատեն նոյն գի-
տութեան ետևէ եղողները, որոնք
հարկաւոր գրքեր ու գործիքներ պէտք
է ունենան, և ինչնոր գիւտ կամ ծա-
նօթութիւն մը իմանան՝ քննեն խօ-
սին, մէկմէկու իմացընեն բերնով
կամ գրով։ — Այսոր նման կրնան զա-
նազան քաղաքներ եղող ուսումնա-
սէրք՝ անընդհատ թղթակցութեամբ
մէկմէկու իմացընել ինչնոր լուր կամ
օգտակար գիւտեր որ ըսեն կամ կար-
դան։

Դ. Խողովով ուրիշ հնարքները, յի-
շենք մէկ աւելի զուարճալի ու օգտա-
կար ընկերութիւն մը՝ որ Ֆրանքլին
ամերիկացի իմաստասէրը հնարեց.
որոշեալ թուով ուսումնասէր ըն-
կերներ ժողվեց, և հաստատեցին որ
շաբաթը հեղ մը մէկտեղ գան, կամ
իրենց ընտրած նախագահին տունը
ժողվին, և բարոյական կամ բնագի-
տական կամ քաղաքական նիւթ մը
առաջարկելով՝ վրան խօսին, իրենց
կարծիքը և գիտցածը զուրցելով. ա-
սկէ զատ, ամէն ժողովքի մէջ՝ գրուած
ճառեր ալ կարդացուին՝ ընկերներուն
պարտքն ըլլալով իրեք ամիսը հեղ մը
ճառ մը կարդալու. ասկէ ալ զատ,
քսանուչորս կանոն գրած էին որ ա-
նոնց վրայ կը պտտեր իրենց խօ-
սուածքը, և օգտակար գիտելիք մը
դուրս չէր մնար։ Այս որովհետև ի-
մաստութիւնը խաղաղասէր է, աս
ընկերութեան կանոններովը հալա-
ծուած էր մէջէն երգիծանք, հակա-
ռակութիւն, վէճ, և այլն. և թէ որ
մէկը սխալէր՝ կը պարտաւորէր տու-
գանք տալու։ Այս կերպով աս անմեղ
իմաստնոց ընկերութիւնը քշեց 40
տարի. ամենևին կռիւ մը, սրտի կոտ-

ռուք մը՝ պաղութիւն մը չծագեցաւ մէջերնին. ընկերութիւններին զուարճալի եղաւ, բարեկամութեամբ կենաց բեռները թեթեւցան, ժամանակներին պտղաբերութեամբ անցաւ, մտքերնին այնչափ գանձեր դիզուեցան՝ որչափ առանձին անկարելի էր ժողվել. և իրենք եղան Ամերիկայի ամենէն իմաստուն մարդիկը։ Ահը միայն կրցաւ զիրենք բաժնել. բայց իրենց օրինակովը շատ ընկերութիւններ հաստատուեցան, և ինչուան հիմա կը տեւեն Եւրոպայի ու Ամերիկայի մէջ. մշտատև ալ կ'ըլլան Ճեմարաններու պէս՝ թէ որ մեռած ընկերներուն տեղը ուրիշներ առնուին։ Իսկ ան 24 կանոնները ասոնք են, մէկ քանին դուրս թողլով՝ որ այնչափ մեզի հարկաւոր չսեպեցինք.

ա. Աս օրերս մեր ժողովքին օգտակար բան մը կարդացին պատմական, քաղաքական, բարոյական, աշխարհագրական, բնագիտական, և այլն։

բ. Օգտակար պատմութիւն մը կարդացին կամ լսեցին։

գ. Քաղաքացեաց մէկուն վրայ լսեցին սխալմունք մը, ինչ էր պատճառն ու հետեւանքը։

դ. Լսեցին թէ մէկը յաջողութիւն մը հասեր է, ինչ կերպով։

ե. Գիտեմ թէ ինչպէս մէկը հարստութեան ու բաղդի հասեր է։

զ. Ո՞անչուորներուդ վրայ մեզի խելք սորվելու գործք մը տեսար։

է. Լսեցին դիպուած մը լաւ կամ չար կրքէ առաջ եկած։

ը. Հիւանդացաւ, կամ ուրիշ հիւանդ մը ինչ դեղով առողջացաւ։

թ. Արդեօք Ճամբորդ մը կայ, կրնա՞նք հետը բան մը խաւրել։

ժ. Գիտեմ թէ կերպով մը ընկերութիւններս կարենայ օգնել քեզի, կամ ընկերներդ մէկուն, կամ դրսէն մէկուն կամ մարդկութեան։

ժա. Օտար մարդ եկեր է քաղաքնիս, ինչ լսեցիր անոր վրայ. կամ կրնա՞նք մէկ օգուտ մը առնուլ անկէ կամ ընել անոր։

ժբ. Կը Ճանչնա՞ս յաջող տղայ մը՝ որուն կարենայ ընկերութիւններս ձեռք դնել։

ժգ. Ա՞ինչ որ զքեզ կամ ընկերութիւնը նախատեց՝ ի՞նչպէս պաշտպանեցիր։

ժդ. Ի՞նչ պակսութիւն կը գտնեն դրսինները մեր ընկերութեանը վրայ։

ժե. Ունիշէ մը օգնութիւն մը գըտեր ես։

ժզ. Ա՞եր ժողովքին կանոններուն մէջ մէկ փոխելու կամ շտկելու բան մը կը գտնե՞ս։

Ա՛հա գրեթէ ասոնք են Ֆրանքլինեան ընկերութեան խօսքից կանոնները. կարդացողը մէկէն կ'իմանայ թէ ինչ դիւրին և օգտակար են. և թէ որ մէկը կամ ընկերութիւն մը՝ի գործ դնելու ըլլայ ասիկայ, պէտք է զգոյշ խելացի և հաստատ կանոններ դնէ իրեն ընկերութեանը, որ թէ իրենք իրենց ուղիղ վախճանին հասնին և թէ ուրիշներուն ծաղրելի ու կասկածելի չըլլան։

Հ. Ղ. Մ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Արքայան Պապին Ամենարբեան Ամբաստանութեան ըրած պարգեւը։

Հռովմայեցի հիմակուան Արքայական հայրապետը Գրիգոր ԺԶ, որ՝ի սկզբանէ հետէ մեծ սէր, գութ և համարմունք ունեցած է մեր Հայոց ազգին վրայ, և շատ բանի մէջ յայտնի ալ ցցուցեր է, իր հայրական սիրոյն և խնամոցը մէկ նոր նշանն ալ աս տարուս սկիզբը ցցուց մեր Ամբանութեանը. և աս իրեն սիրոյն ու առատաձեռնութեան ցոյցը մարմարիոնէ իրեն գեղեցիկ արձանն է՝ որուն պատկերքն ու ստորագրութիւնը հոս կը դնենք։